

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ АКАДЕМИЈЕ УМЈЕТНОСТИ

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ
ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ:

1. Комисију је именовало Наставно - научно веће Академије умјетности у Бањој Луци на седници одржаној 18.05. 2009. године
2. Састав комисије:
Др Зрдавко Милинковић, ванредни професор за научну област Ликовна уметност (предмет: Методика наставе ликовне културе), изабран у звање 18. 09. 2007. године на Факултету ликовних уметности у Београду
Др Емил Каменов, ред. проф. (у пензији) за ужу научну област Педагогија, изабран у звање 05. марта 1992. године, ментор. Био запослен на Филозофском факултету у Новом Саду
Др Љиљана Шево, ванредни професор (предмет: Историја уметности), изабрана у звање 15.03.2006. године на Академији умјетности у Бања Луци
Др Петар Стојаковић, редовни професор (предмет: Педагошка психологија), изабран у звање 08.09.1994. године на Филозофском факултету у Бања Луци

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ:

1. Мр Сања (Божидар) Филиповић
2. Рођена 10. јула 1973. године у Београду, Србија
3. Магистарску тезу под насловом *Сликарска композиција у савременом архитектонском простору* одбранила је 17. јуна 2004. године на Факултету примењених уметности, Универзитета уметности у Београду
4. Уметничка област из које је стечено академско звање магистра уметности је **Зидно сликарство.**

III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Развој схватања о дечјем ликовном стваралаштву и могућностима васпитно - образовног деловања на њега

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Докторска дисертација мр Сање Филиповић је обима 457 страница. Кратком уводу, који образлаже потребу и значај истраживања, предходи резиме на српском и енглеском језику, а следи теоријски део обима 130 страница. У њему је, пре свега, размотрен развој схватања о васпитању и последице ових схватања на стилове васпитања и курикулуме који су потекли од њих. Са друге стране, васпитна проблематика сагледана је из угла ликовне културе и ликовног изражавања предшколске деце. Обухваћене су развојне законитости дечјег ликовног израза, његове специфичности, развој способности посматрања и доживљавања уметничких дела код деце, а посебна пажња посвећена је идентификовању срединским факторима који делују на дечји ликовни развој.

Посебно поглавље посвећено је опису и критичкој анализи идеја о ликовном васпитању у Србији, њиховом развоју, донетима и дубиозама које су се одразиле и на улогу ликовног васпитања предшколске деце, на узрасту за који многи стручњаци сматрају да је критичан за развој креативности као битне и вредне карактеристике личности. Анализовани су и програми васпитно – образовног рада, који се остварују у дечјим вртићима Републике Србије и упоређени програмски циљеви, задаци и садржаји области ликовног васпитања са становишта савремене методике којом се регулише рад у овој области.

Наведени садржаји дисертације, који сведоче о обавештености и ерудицији мр Сање Филиповић о проблематици којом се бави докторска дисертација, указали су и на низ нерешених проблема, како у области предшколског васпитања и образовања, тако и у области ликовног васпитања деце раних узраста, одражавајући се на њену реализацију и дечја развојна постигнућа. То је истовремено послужило и као полазиште за наредно поглавље у коме је приказан пројекат истраживања.

На 23 странице наведени су циљ и задаци истраживања, основна хипотеза са подхипотезама, као и методе, технике и инструменти истраживања. Нарочита пажња је посвећена инструментима (Вилијамсовом тесту креативности, тесту Седам цртежа и оригинално конструисаном Упитнику за васпитаче), што је било и гаранција да ће се доћи до валидних резултата и сразмерно поузданих закључака извучених из њих.

Након пројекта, логично су следили резултати истраживања, описани у обимном поглављу од 228 странице, изложени у 186 табела и 50 графикона, прегледно сложени и на одговарајући начин коментарисани. Обрађени су резултати, како по појединим ајтемима тестова и питањима, тако и у глобалу, уз поређења међу њима и повезивање са хипотезом и подхипотезама. На тај начин су припремљени аргументи, коментари и закључци, који су уследили у најважнијим одељцима тезе – дискусији најрелевантнијих резултата истраживања, обима 36 страница и закључцима на основу резултата, обима 9 страница.

Рад садржи још и обимну литературу од 152 библиографске јединице (претежно на српском језику), прилоге (програме ликовног васпитања у дечјим вртићима, сва три примењена инструмента) као и регистар табела.

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Уводни, теоријски део дисертације имао је вишеструку функцију – да опише контекст у коме је идентификован проблем истраживања, да направи преглед резултата до сада вршених истраживања, да припреми рационале које ће се узети у обзир приликом коментарисања поменутих резултата и извлачења закључака из њих, као и да укаже на контраверзе које се јављају у односу на предмет истраживања. С обзиром да је проблематика дисертације, о којој је реч, врло широка, разубљена и слојевита, дотакнуте су многе теме педагошког и методичког карактера, па и шире – теме које се односе на ликовну уметност, естетику, креативност као потенцијал који се најбоље може развијати у детињству и др. При томе је мр Сања Филиповић показала добро познавање поменутих тема, на нашем и светском нивоу, што јој је омогућило да коректно обави функције о којима је било речи. Наравно, код тако широко обрађених теме увек је могуће поставити питања – да ли је нешто могло да се каже краће без штете по целину рада, или је нешто било могуће проширити? Упркос чињеници да је на оба питања могуће дати потврдан одговор, у највећем делу изложених резултата теоријских проучавања нађена је права мера тако да је теоријски део прихватљив, научно заснован и функционалан.

Пројекат истраживања задовољава научне стандарде који се односе на научно – истраживачки рад, садржи неходне елементе пројекта, циљ, задаци, главна хипотеза и подхипотезе су јасно формулисани, а инструменти ваљано одабрани и припремљени за коришћење. Основни циљ био је „сагледавање развоја схватања о дечјем ликовном стваралаштву у релевантној литератури, у програмима, у експлицитно и имплицитно израженим ставовима васпитача и продукцијама дечјег ликовног стваралаштва, доводећи чињенице које су утврђене у однос са карактеристикама дечјег ликовног стваралаштва“.

Истраживање је извршено на изорцима 180 васпитача и 468 деце из београдских вртића. Прво су обрађени резултати којима је сагледавана повезаност између фактора који утичу на развој деце и њихове креативности, односно пола, узраста, образовног нивоа родитеља и програмског модела који се остварује у дечјем вртићу. За обраду су примењени одговарајући статистички поступци на основу којих је било могуће проценити прихватљивост сваке од подхипотеза и извући релевантне закључке. Затим су приказани резултати примене теста разлике између аритметичких средина и факторске анализе резултата деце на *Вилијамсовом тесту креативности*, појединим ајтемима теста и теста у глобалу, што је учињено и са резултатима Карлаварисовог *Теста седам цртежа* за процењивање дечјег ликовног израза. Из ових резултата су такође изведени закључци на основу којих је проверена веродостојност постављених хипотеза. У оба случаја су извршена сва потребна израчунавања, што је омогућило аргументовану дискусију резултата и поуздано финално закључивање о утврђеним законитостима које представљају допринос дисертације низу научних дисциплина које се укрштају на изучаваној проблематици. Као трећи инструмент истраживања примењен је оригинално припремљени *Упитник за васпитаче*, којим су сагледавана опредељења, ставови и поступци васпитача у вези са неговањем дечјег ликовног стваралаштва, зависно од програмског модела (васпитне филозофије) за који су опредељени. У вези са сваки од питања извршена је статистичка обрада и анализа резултата, а затим и детаљно продискутована. Прегледност резултата допринеле су табеле и графикони који олакшавају увид у ову, иначе сложену материју. Осим тога, у научно – стручном погледу нарочито су важне (и највећим делом успешне) дискусије резултата којима је извршена њихова теоријска анализа. На тај начин је разрађена врло обимна материја шијој прегледности је допринело наредно поглавље – дискусија најважнијих резултата

истраживања. Иако су се на тај начин неки од закључака, коментара и запажања поновили, то је учињено у сажетом виду омогућивши де се рељефно истакну они, који имају највећу научну вредност и у складу су са циљевима истраживања.

VI СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА КОЈИ СУ ОБЈАВЉЕНИ ИЛИ ПРИХВАЋЕНИ ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ:

- Филиповић, С. (2009): Значај когнитивних и креативних фактора у ликовном развоју деце, *Иновације у настави*, Београд, (YU ISSN 0352 – 2334 UDC 370.8), бр. 3/09
- Филиповић, С. (2009): *Даровита деца у припремном предшколском програму- Улога васпитача у подстицању и развоју деце ликовног стваралаштва*, стручно - научни скуп *Васпитач у XXI веку*, Зборник радова, Соко бања, Висока школа за образовање васпитача у Алексинцу.
- Филиповић, С. (2009): Утицај различитих програма васпитно-образовног рада на развој креативности деце предшколског узраста у области ликовног изражавања, стручно - научни часопис *Иновације у настави* (YU ISSN 0352 – 2334 UDC 370.8), Београд, бр. 2/9, стр.
- Филиповић, С. (2008): Утицај различитих програма васпитно-образовног рада на развој креативности деце, међународна стручно – научна конференција *Образовно - васпитни процеси у предшколству*, Зборник радова, Суботица, Висока школа за образовање васпитача у Суботици.
- Филиповић, С. (2006): *Значај визуелне уметности и ликовног васпитања у систему образовања васпитача*, стручно – научни скуп *Образовање васпитача за будућност*, Зборник радова, Београд, Виша школа за образовање васпитача у Београду.

VII ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА :

Резултати, изложени у последњем поглављу, указују на низ законитости до којих се дошло истраживањем које је обавила мр Сања Филиповић. Неки од њих потврђују и налазе других аутора, док се код неких јављају разлике. Значајно је што су у дисертацији утврђиване и узрочно – последичне везе међу појавама, што потврђује њену научну вредност, али и практичну употребљивост будући да се решава низ дилема и дубиоза које постоје нарочито у погледу начина подстицања развоја дечјег ликовног стваралаштва, улоге одраслог у том процесу, критеријума којима се оцењују дечји ликовни радови, узрока феномена опадања креативности са узрастом, вредности којима се руководе васпитачи остварујући циљеве и задатке ликовног васпитања у дечјем вртићу и др. Преиспитане су две основне стратегије у неговању ликовног стваралаштва мале деце – матурацијско – социјализацијска (пермисивистичка) и когнитивно – развојна (пијажеовска), уз сагледавање теоријских постулата на којима почивају и утицаја који врше на дечје ликовно стваралаштво.

Пре свега, утврђено је да *узраст* представља фактор повезан са већом креативношћу предшколске деце што, када се повеже са налазима других аутора (који указују да креативност опада код школске деце) указује да у школи постоје ометајући фактори које тек треба идентификовати. Истовремено, *пол* се није показао као релевантан фактор у развоју дечјег ликовног изражавања, упркос чињеници да се девојчице брже развијају у физиолошком смислу. Резултати испитивања утицаја образовног нивоа родитеља на развој дечје креативности иду у прилог предпоставци да програми васпитно – образовног рада и ниво образовања родитеља делују на овај развој синергетски, односно да образованији родитељи дају већу подршку раду васпитача на остваривању програмских циљева и задатака. Такође, већина резултата указује на одређену супериорност когнитивно – развојног програма у односу на пермисивистички, што је детаљно анализирано и протумачено одговарајућом васпитном филозофијом и разрађеном методичком стратегијом поменутог програма. Овај закључак има далекосежне импликације, не само по васпитно – образовно деловање у домену ликовног стваралаштва деце и омладине, него и за читав систем васпитања и образовања.

Анализа дечјих радова у погледу креативног мишљења, визуелног мишљења, визуелног памћења, креативне продукције, опажања елемената уметничког дела, визуелног опажања и визуелне маште, као и резултата на *Тесту седам цртежа*, омогућила је да се прикупи богат емпиријски материјал и установе законитости које карактеришу развој дечјег ликовног стваралаштва на предшколском узрасту. Недвосмислено је утврђено и да се когнитивно – развојним програмом постижу значајно бољи резултати у подстицању дечјег ликовног изражавања, што има шири педагошки и психолошки значај и може послужити као полазиште за унапрешивање методике ликовног васпитања као научне дисциплине и праксе у дечјим вртићима.

Посебну вредност дисертације представља испитивање ставова васпитача одређених за различите програме о најважнијим питањима ликовног васпитања. Њихово утврђивање је значајно и само по себи, јер пружа увид у ниво њихове стручне оспособљености, идентификује владајућа мишљења (и предрасуде) у овој области, што може бити повод за одговарајућу интервенцију на свим нивоима (у кадровским школама, надзорничкој служби, систему стручног усавршавања и др.). Међутим, није ништа мање важно што су довођењем у везу ставове васпитача и карактеристика дечјих ликовних радова установљене узрочно – последичне везе међу њима, тако да је са одређеном сигурношћу могуће предвидети какве ће резултате дати одређени методички поступци. Законитости, утврђене на тај начин, имају научну вредност и представљају основу на којој је могуће градити методiku ликовног васпитања, чији ће резултати бити

предвидљиви и имати гарантован успех ако се правилно примене. Утврђени су ставови васпитача о циљу ликовног васпитања предшколске деце, схватању сопствене улоге у ликовном васпитању деце, методама које користе у ликовном васпитању, коришћењу ликовних остварења одраслих у раду са децом, бојанкама, поступцима који угрожавају развој дечјег ликовног стваралаштва, дечјој слободи да бирају, критеријумима за вредновање особина дечјег ликовног изражавања, мерама за подстицање деце да се ликовно изражавају, коришћењу средстава, ликовних техника и материјала, односу између света одраслих и света деце, условима рада у дечјим вртићима за остваривање циљева ликовног васпитања и др.

Сви наведени ставови су брижљиво анализирани са становишта савремене педагогије и методике ликовног васпитања, уз указивање на значај улоге васпитача у процесу развоја дечјег ликовног стваралаштва које је, по свему судећи, заслужио бољи третман како у програмима васпитно – образовног рада дечјег вртића и школе, тако и већу стручност оних који ове програме остварују.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА:

Оцена начина приказа резултата је у глобалу позитивна. Кандидаткиња је успешно структурирала читав рад, давши му историјску и научну димензију тако да је створен контекст за сагледавање проблема у одабраној теми, као и начина за њихово разрешавање у складу са методологијом друштвених наука. То се односи како на уводни, теоријски део рада, тако и на пројекат истраживања, одабране инструменте и њихову примену. Прикупљена је изузетно богата грађа која је ваљано сређена и уобличена уз умесне коментаре, поређења и закључке одређене научне вредности. Запажа се примерена научна опрезност у закључивању које, у великом броју случајева има ниво на подацима заснованих на предпоставки, што значи да је кандидаткиња имала у виду ограничења настала опредељивањем за намерни узорак одабран из београдских дечјих вртића. Међутим, имајући у виду број обухваћених деце и васпитача, као и обим прикупљене грађе у облику дечјих ликовних радова, створени су услови за поузданије закључивање тестираних хипотеза, што утврђеним законитостима даје научну оправданост и вредност. Приликом тумачења резултата истраживања нарочито је коришћена индуктивна и компаративна метода што је учињено коректно, узимајући у обзир статистичке податке до којих се дошло. У том погледу нарочиту похвалу заслужује статистичка обрада добијених података и најчешће успешно сналажење у њиховом мноштву. Евентуална могућност да се обим дисертације донекле сузи, имајући у виду захваћену проблематику, могла би се схватити и као примедба, иако је било простора и за његово проширивање. На пример, било је занимљиво сагледати колико је радно искуство васпитача утицало на њихово опредељивање за један од модела, шта васпитачи евентуално замерају програмском моделу по коме раде, како оцењују сопствену припремљеност за остваривање циљева и задатака ликовног васпитања и др... што је ипак маргинално с обзиром на богатство прикупљене грађе и поузданост чињеница до којих се дошло. О томе ће моћи да се води занимљива дискусија приликом одбране, а кандидату ће се сугерирати које измене може унети у тезу приликом њеног публикавања, што свакако треба учинити имајући у виду значај извршеног истраживања.

IX КОНАЧНА ОЦЕНА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

1. Дисертација је написана у складу са образложењем наведеним у пријави теме, односно – пројектом истраживања конципираним према захтевима методологије истраживачког рада у друштвеним наукама, узимајући у обзир специфичности узраста деце и методике ликовног васпитања у дечјим вртићима.

2. Дисертација садржи све битне елементе: увод и теоријски део који дефинише контекст и проблематику од којих ће се поћи приликом израде пројекта истраживања, пројекат истраживања који је усвојен приликом одобравања теме докторске дисертације, резултате истраживања до којих се дошло применом истраживачких инструмената и њиховом статистичком обрадом, коментаре истраживања и закључке изведене из прикупљене грађе.

3. Дисертација представља допринос науци с обзиром да је дошла до валидних и сразмерно поузданих података о феноменима од интереса за предшколску педагогију, општу методику васпитно – образовног рада са децом предшколског узраста и методику ликовног васпитања. Нарочито је значајан допринос решавању дилеме око могућности утицаја на дечји развој разним стратегијама васпитно – образовног рада, што је педагошки исто колико и методички проблем, од непосредног утицаја како на теорију, тако и на праксу неговања дечјег ликовног стваралаштва. Као што је познато, на том плану се сукобљавају мишљења стручњака, одлазећи понекад у екстреме, што доводи у питање ефикасност деловања на дечји развој (посебно развој ликовног изражавања) деце у развојно најбурнијем периоду, када се постављају темељи њихове личности. Не мање важни подаци о утицају разних фактора на развој дечјег ликовног стваралаштва, као и закључци донешени на основу увида у велики број дечјих ликовних радова. У извесном смислу докторанткиња је први пут успела да повеже мишљење и ставове васпитача са њиховим утицајем на дечје ликовне радове, тако да се сада са много више поуздања може говорити о начину рада са децом као фактором развоја њиховог ликовног стваралаштва, о експлицитним (и имплицитним) педагошким ставовима васпитача и њиховој оправданости са становишта савремене методике ликовног васпитања, коју још треба дограђивати да би била ефикаснија и постигла развојне резултате сразмерне значају ликовног васпитања, не само у погледу креативности, него и развоја дечје личности у целини.

Израда ове докторске дисертације захтевала је обимну интелектуалну припрему, добро познавање ликовне уметности и методике ликовног васпитања, методологије педагошког истраживања и дечје психологије, уз способност да се осмисли, уобличи и интерпретира велика количина разнородних података, што је обављено успешно, на нивоу захтева који се постављају докторској дисертацији.

4. Са једним бројем тврдњи и закључака кандидаткиња, упркос претходно позитивним оценама, могло би се расправљати у смислу – о чему је још могло бити речи у теоријском делу, који су још инструменти могли бити примењени у истраживању, која још израчунавања извршена с обзиром на расположиве податке и сл. Било би ипак претерано оценити их као недостатке, нарочито с обзиром на квалитете (и квантитет!) рада у целини. У сваком случају за плодну дискусију о овим питањима пружиће прилику одбрана докторске тезе, када ће кандидаткињи бити постављена ова и нека друга питања.

X ПРЕДЛОГ:

На основу свега до сада реченог и укупне оцене дисертације, Комисија за писање извештаја о оцени докторске дисертације има част да предложи Наставно – научном већу Академије умјетности у Бањој Луци да прихвати докторску дисертацију под насловом *Развој схватања о дечјем ликовном стваралаштву и могућностима васпитно – образовног деловања на њега*, а кандидаткињи мр Сањи Филиповић одобри њену одбрану.

*Комисија за оцену и одбрану
докторске дисертације*

Проф. др Здравко Милинковић,
ментор

Проф. др Емил Каменов, коментор

Проф. др Љиљана Шево,
члан

Проф. др Петар Стојаковић,
члан

Дана 26.05. 2009. у Бањој Луци.